

БРАНКО РАДУНКОВИЋ,
СЛАВОНСКИ
И ШУМАДИЈСКИ
УМЕТНИК

НЕИЗМЕРНА СНАГА

Иако је рођен без руку,
Бранко Радунковић већ педесет година
прави изванредно верне картонске
макете манастира, цркава, џамија,
велелепних двораца и градских кућа

Д а живот пише романе какве ниједан чаробњак речи не може да састави, знамо одавно. Знамо и да без божјих чуда вера не би стотинама година окупљала милијарде својих ходочасника. Не би ни снова било, да човеку није дато да их сања. И то знамо. Али да човек без руку прави макете, веома верне оригиналима, прелепим манастирима, црквама и раскошним кућама, да слика и диригује црквеним хором, да спрема кућу и одржава богато сеоско имање, не само да нисмо знали, него нисмо могли ни да поверујемо. Док нисмо видели и тако схватили да воља и дух чине чуда неизмерна.

Бранко Радунковић, уметник из Подравске Слатине, чија животна прича почиње пре 65 година, када је, у селу Брезик, у породици имућног Илије Радунковића рођено шесто дете, најбољи је пример вечности и снаге духа. Мајка Десанка била је згранута кад је видела да њено тек рођено чедо има руке само до лаката и веома оштећене ноге, без чашица у коленима. Збило се то у освит Другог светског рата, почетком јуна 1941. године, када су усташе увелико виле своје крваво коло по српским селима у Хрватској. У једној од безбројних мрачних ноћи нестала су и два Илијина брата, па су рођење најмлађег Радунковића, у тим тешким, неизвесним временима, сељани сматрали новом суровом игром судбине. Можда и због тога, родитељи одлучују да новорођенче оставе у животу. Уосталом, говорили су, никоме тада живот није био сигуран и наклоњен, зашто би га још и сами одузимали, а где има за петоро, биће и за шесто дете, за најмлађег Бранка.

Прву изложбу својих макета Бранко Радунковић је имао 1961. године у Новој Буковици. Затим излаже у Подравској Слатини, па оближњој Вировитици. Одушевљени посетиоци убрзо наручују макете својих сеоских цркава, општинских зграда, школа. Обишао је Бранко са својим макетама око 250 градова у Југославији, а био је и у Мађарској, Румунији, Аустрији, Швајцарској, Италији. Његове макете су излагане у домовима културе, музејима, школама, домовима ЈНА, позориштима, месним заједницама, домовима спортова, библиотекама, омладинским домовима, ликовним салонима... И увек је било на хиљаде и десетине хиљада посетилаца који су упорно чекали у реду да се упишу у књиге утисака.

запита зашто баш он мора да носи печат судбине на својим плећима. Зашто се баш њему десило то што се десило, зашто и он нема руке као његови вршњаци, зашто га тако често боле ноге? У младости годинама туга је знала да преплави цело његово тело. Тада би му, али само накратко, засметао и надимак – Мали Бранко. Осетио би га као неправду. Јер био је мали, али је многе ствари радио боље од великих. Могао је, на пример, користећи мали чекић, да пише и на писаћој машини, остварујући брзину од 170 слова у минути.

ПРВА МАКЕТА

У таквим тренуцима утеху је налазио у цркви. Није Бранко био мистик, није се препустио туговању и патњи, својом невољом није објашњавао све ствари и појаве око себе. Напротив, вером у Бога оснаживао је и себе и све у својој околини. Учио је да пева црквене песме, учествовао у хорovima, дружио се с верујућим људима. Знао је да није остављен сам себи, осећао је да Бог има неке замисли с њим.

Ускоро му је постало јасно да енергију коју има најбоље може да искористи ако се посвети макетарству. Имао је смисла за обликовање, а више од свега желео је да начини макете цркава у којима је био. У почетку је радио у осами, подаље од очију све радозналијих рођака, којима није било јасно на шта троши време и зашто се сатима крије. А Бранко је само желео да што лепше уради своју прву макету.

После те прве макете, урађене са осамнаест година, макетарство је постало Бранково животно, не само уметнички, опредељење. Како је време процицало, род је бивао све сложенији и тежи, а макете све лепше, све прецизније, све драгоцене. У њима је Бранко налазио радост, снагу, окрепљење. Са сваком следећом макетом јачала је његова вера у сопствене могућности, постајао је све познатији, самоуверенији. Кад је за његов уметнички рад и прегнућа сазнао општински референт за културу и просвету, за Бранка су чули и у Подравској Слатини. Врата успеха отворила су се широм, али се Мали Бранко није занео успехом. Бројне похвале и све чешће понуде да своје радове изложи у славонским школама значиле су признање за дотадашњи натчовечански труд, али и подстрек за својеврстан уметнички одговор на нове изазове. После црква и манастира почео је да израђује и макете познатијих општинских зграда, замкова и школа. У том делу Славоније старих, уметнички значајних објеката није било мало, па је Бранко имао све више посла.

– Све до почетка деведесетих, односно до рата у Хрватској, чинило ми се као да не ходам по земљи, имао сам утисак да летим – сећа се Бранко Радунковић. – Био је то најлепши период мог живота, остварило се све што сам сањао и у најљубим сновима. Зимом сам правio макете, а од првих пролећних, до касних јесењих дана, путовао сам по ондашњој Југославији, најпре сам, а затим и са супругом Јованком. Обилазио сам градове у којима је моје изложбе посећивало и на десетине хиљада људи. И сви су били одушевљени, не само макетама него и мојим говорима, правим малим проповедима. Понекад су били толико изненађени, одушевљени, згранути да су помишљали да сам светац, да имам неке натприродне моћи, да сам божији човек... Да сам једно од његових чуда. Питали су ме како да сачувају брак, или како да се извуку из разних невоља, да престану да пију, или да се дрогирају. Ја сам их убеђивао да немам никакве паранормалне способности, да сам само човек, понекад се и љутио на њих, али није вредело, то је тако кад човек о нечему крене причу... Кад га мука сколи, човек тражи спаса и тамо где га нема и не може бити.

ОЛОВКА У УСТИМА

Рат је завршен, мали Бранко је преживео, порастао и тешко проходао. Родитељи га нису мазили, нису га сажалевали. Кад је за служио, грдили су га као и другу децу. Додуше, отац га никад није ударио, а мајка би, понекад, знала да га ћушне. Тек да би се и сам осећао раван браћи и сестрама. Да је, ипак, другачији, Бранко је схватио кад је требало да крене у школу. Три километра далеко од куће у којој су живели, за дечака с јако оштећеним ногама, представљала је недостижан циљ. До тада, Бранко се помало кретао по дворишту, трудећи се да помогне браћи и сестрама, док су чистили домаћинство. Знао је да уђе и у штапу, да помилује теле, да се поигра с кучићима и јагнићима. Касније и да метлом очисти ђубре. Ипак, у школу није могао. Родитељи су одлучили да у кући, после доласка друге деце из школе, учи с њима барабар. И он је учио. Заволео је књигу и оловку, пожелело је да црта и пише. Али како без руку? Како без прстију држати оловку?

Онда је оловку ставио у уста и кренуло је. Улагао је натчовечанске напоре да, седећи на трonoшцу, са свеском на ногама, остави траг оловке коју је држао зубима, а придржавао је и усмеравао својим скраћеним рукама. Мало-помало, настајала су слова којима је покушавао да напише шта осећа, или шта чује и види. Почео је да црта животиње, људе, куће, све чешће је писао приче и песме. Све више је читао, док су се родитељи дивили његовој упорности. За оно што би његова браћа писала у даху, за неколико десетина минута, њему су требали сати. За оно што су они цртали сатима, Бранко је трошио дане. Али успевао је да нацрта лепше цртеже, да напише лепше песме. Његов дар да оно што види верно пренесе на папир запознали су најпре његови укућани, а затим и комшије и пријатељи. Све чешће су га наговарали да почне озбиљније да се бави сликарством, да свој несумњиви таленат овековечи и прикаже људима.

Али Бранко није хтео само да слика, хтео је и да пише, хтео је да свету и себи објасни и своју радост и своју тугу. Иако је био велики оптимиста, иако је веома волео људе, понекад је знао да се

Упознао је Бранко живот са свих страна. Није му зато било тешко да на својим изложбама остане с посетиоцима и до касних ноћних сати, да им прича о својим макетама, да им показује и објашњава како их прави. Јер док не виде, многи не могу да поверују. Питали би га како једе, ко га облачи, с ким живи, ко му помаже.

– Примећивао сам многобројне сажаливе погледе људи код којих сам ноћивао кад нисам имао смештај у хотелу, у местима у којима хотела није ни било. Видео сам да им је незгодно, да не знају како да се понашају према мени, како да ми понуде помоћ, а да ме не увреде. Ипак, кад виде да све могу сам, да се, без туђе помоћи, обучем и свучем, да могу чак и да се обријем, бивали су одушевљени. Њихова запањеност брзо је прерасла у одушевљење, у веру да и сами могу много више него што пружају. Тако сам стекао многобројне пријатеље у целој земљи, у свим местима у којима сам био. Позивали су ме на свадбе, на венчања, на крштења, али и на сахране и тужне догађаје. Тражили су од мене да им говорим, да својим искуством помогнем, да им ојачам веру у сопствене моћи, да не клону, да не мисле на крај, чак ни кад је близу.

ЧУДЕСНЕ БЕСЕДЕ

И Бранко је говорио. Постао је прави уметник, оратор. Његове беседе су се данима препричавале, његове речи памтиле, његов оптимизам је мењао људе. Све чешће је позиван на посела, на славе, на различита народна окупљања. После говора од којих би се окупљенима јежила кожа, Бранко би све чешће знао и да запева. Веселак је он, аниматор коме није било тешко да за тренутак забави људе око себе, да им одагна бриге и помисао на тежак сеоски живот, па је његово присуство на значајним приредбама и веселима постало ствар престижа.

Диван, дубоки, мушки глас приметили су убрзо и свештеници, па су му све чешће нудили да пева у црквеним хорovima. То је још једна уметност у којој је Мали Бранко пронашао себе. Певао је тропаре, црквене песме, литургије; његов глас је одјекивао у цркви широм Славоније, Крајине, Југославије.

После неколико година и многобројних путовања, на којима је приређивао све посећеније и све значајније изложбе, често и за десетине хиљада посетилаца, Бранко је одлучио да у кући у којој је живео отвори галерију и ту изложи своје многобројне радове. Већ се накупило око сто макета, било је све теже путовати, носити их и организирати уређење изложбеног простора. Често је Бранко то радио сам, а младост је полако пролазила. Ипак, док су му били живи родитељи, некако је гурао. Највећи стрес доживео је кад му је умрла мајка, 1972. године, али ни тада није поклекао. Иако се, готово сваког часа, питао да ли ће га ико икада волети као што је то знала мајка Десанка, Бранко је издржао. Само осам месеци касније умро му је и отац. А затим, у саобраћајној несрећи, гине старији брат. Е, тада је Бранко посумњао. Посумњао је да га је Бог напустио.

Остао је сам, а имање је било велико, кућа огромна, пуста, галерија препуна слика, макета, радова.

– Било ми је веома тешко. Моји рођаци су сажаливо говорили о мени, питали се како ћу сам, сирот, без игде икога. Није ми било драго што су ме тако потцењивали. Али и то сам издржао. Показао сам им да могу сам да водим бригу о кући, да одржавам имање, да радим у башти. Онда сам одлучио да се оженим. У ствари, понудио сам једној жени коју сам упознао на својој изложби у Товаришеву, малом војвођанском месту код Новог Сада, да пређе да живи код мене. И она је пристала. Било је то финале нашег доводилог повременог дружења, дописивања, посећивања. Кад сам остао сам, без родитеља, Јованка је осетила потребу и жељу да живимо заједно. Али то се није допало мојим рођацима. Престали су да говоре са мном, да ме посећују. Више нисам био сирот.

Чудни су људи, док неког сажалевају, док мисле како су бољи, паметнији, вреднији, драгоценији, нуде помоћ и жале. Али чим схвате да немају разлога за осећање више вредности, чим осете да су једнаки оном кога сажалевају, одлазе, презиру, критикују... То је

Бранка највише погодило. О томе и данас мисли с тугом, с разочарањем, већим но што га је изазвао рат. А с нестанком Југославије, нестало је све што је Бранко имао у Славонији. Кућа му је срушена, галерија уништена, макете изгореле. Необјашњиви злочин претворио је у прах и pepeo више од сто Бранкових чуда. Нестало је његових педесет година као да их никад није ни било.

РАТ И СЕЋАЊА

– Остала су сећања, понека фотографија макета које сам изradio, понеки слајд са безбројних изложби. После многобројних упозорења добронамерних људи, али и непрекидних претњи оних других, злих, кућу сам напустио изненада с једном кесом у рукама. Јованка и ја отишли смо у Илок, где се већ сакупило око шест хиљада српских бескућника, избеглица из Хрватске. Није нам било лако, али се нисмо предавали. Крепио сам људе уверавањима да ће бити боље, да се живот наставља. Основао сам и два црквена хора, први, у коме је певало 50 средњошколки, назвао сам "40 сеvastiјских мученика – Младенци", а други, са 40 девојчица из основне школе, "Вера, нада и љубав". Редовно смо имали пробе и толико напредовали да смо ускоро певали на свим богослужењима недељом и празником. Тако је то трајало све до 1997. године, кад смо се поново отиснули у свет. У хору је остало свега десетак девојака, а Јованка и ја смо се упутили у Шумадију и настанили у Прњавору, селу између Баточине и Крагујевца. Ту сам убрзо, уз помоћ донатора, добрих и племенитих људи и Цркве саградио кућу и уредио имање на коме сада живим. Ваљда је завршено наше путовање – сетно говори чика Бранко.

Док седимо у изванредно уређеном дворишту, крај спомен-чесме Бранковим родитељима, поред стабла лимуна и безбројних саксија са разноврсним цвећем, схватамо да се Бранко ни после свих натчовечанских искушења није предао. Првих неколико година, после доласка у Шумадију, сваке недеље и о празницима одлазио је у Илок и обучавао преостале девојке хорском певању. Наставио је да обилази цркве и манастире, да држи проповеди, да посећује пријатеље. На повременим завичајним окупљањима Славонаца знао је да изазове сузе и у најтврђем оку. Нико није могао равнодушно да одслуша његову поему "Јој, моја Крајино". У свом дворишту је засадио неколико стабала трешања и вишања, подигао шљивик, изradio кућу и помоћне просторије, почео да гаји живину, тови свиње... Вратио се свом сеоском занату. А макете?

Остало их је нешто мало, свега пет или шест. Не ради их више, зуби не могу да издрже толики напор. Све теже се и креће. Али не посустаје Мали Бранко. Верује да ће, уз подршку своје супруге и добрих људи, успети да отвори галерију у кући у којој сада живи. Има неколико десетина великих фотографија, можда ће их до следеће године набавити још. Биће то, каже, лепо сведочанство његовог полувековног рада. Стакла и панои за ту, последњу, изложбу већ су припремљена. ■

Душан ГЛИШИЋ
Снимио Горан СТАНКОВИЋ